

ЧИТАЛИЩЕ

ПОВРЪМЕННО СПИСАНИЕ

(Излъзва дважди въ мѣсеца).

ПЪРВЪ ПОГЛЕДЪ ВЪРХЪ ЕСТЕСТВОТО.

(отъ Бюфона).

Естеството е системата на поставенитѣ отъ създа-
теля, за сѣществувание на прѣдмѣтитѣ и за послѣдо-
вателностъ на сѣществата, закони. То не е никакъ нѣ-
що, защото това нѣщо ще обема всичко; не е ни сѣ-
щество, защото това сѣщество ще бѣде Богъ; нѣ мо-
жемъ го мисли за една безкрайна и велика сила, която
всичко обгрѣща, всичко съживява и която подчинена
на силата на първото сѣщество, е наченала да работи
по заповѣдта му и още работи само съ неговото съ-
дѣйствие и съизволение. Тая сила е божественна сила;
тя е въ едно и сѣщото врѣме и причината и слѣдствие-
то, начина, и веществото, плана и дѣлото. Естеството,
съвсѣмъ различно отъ чловѣческото искуство на което
плодоветѣ сѣ мъртви произведения, е само по себе си
дѣло, което вечно ще живѣе, единъ неуморимъ работ-
никъ, който умѣе да употрѣбява всичко въ полза, кой-
то, ако и да работи все на една и сѣщата земя, далечъ
отъ да ѣх истоци, ѣх прави неисчерпаема: врѣмето, про-
странството и материята сѣ срѣдствата му, вселенната
прѣдмѣта му, движението и живота цѣлѣта му.

Слѣдствията на тая сила сѣ феноменитѣ (явления)
въ свѣта. Дѣйствиата, които тя употрѣбява, сѣ видими.

и живи сили, които пространството и времето можатъ само да измѣрватъ и предѣлятъ, безъ да ги унищожатъ нѣкога. Сили, които се промѣняватъ, които се побъркватъ, които си противудѣйствуватъ безъ да се поврѣдѣтъ: едни прокарватъ тѣлата и минаватъ прѣзъ тѣхъ, други ги стоплюватъ и съживяватъ. Привлекателността и отласкателността сж двѣтъ главни дѣйствиущи оръдия, които тая сила е дала на тѣлата. Топлината и живитѣ органически частици сж дѣйствителнитѣ принципи (начала), които тя туря въ дѣйствиѣ, за да се образуватъ и развиѣтъ органическитѣ същества.

Съ такива срѣдства, каквито има, естеството би вършило всичко ако можѣше да разрушава и създава; нѣ Богъ си е задържалъ тия двѣ прѣвѣсходства. Разрушението и създаването сж принадлежности само на всемогуществото. Преправение, промѣняване, разваляние, подновяване, развивание и възпроизвеждане: тия сж привилегии (правата), които Богъ е пожелалъ да отстапи. Министръ на непроменимитѣ си закони, пазител на непобутнатия си уставъ, естеството не се отдѣля никога отъ законитѣ що му сж прѣдписани; То не отстранява нищо отъ пѣтя който му сж начѣртали, и въ всичкитѣ си работи то прѣдетава печата на превѣчнаго Бога. Тоя божественъ печатъ, непромѣнимъ първообразъ на битието, е образаца по който то се води, образаецъ, на който всички бѣлѣзи сж напечатани съ неизгладими и вечнотрайни букви. Всегда новъ образаецъ, който, колкото и много копия да се извадѣтъ отъ него, все се подновява.

Всичко прочее е създадено, и нищо не се е още разрушило. Какво нѣщо прѣдставлява естеството! Единъ безконеченъ вещественъ обемъ, който, ако не бѣше распрѣдѣленъ на части отдѣлени съ хиляда пѣти по голѣми пространства, би образувалъ само една бесполезна, една грамадна масса. Нѣ хиляди свѣтли кълба различно отдалечени едно отъ друго, сж основитѣ върхъ които е положено зданието на свѣта; милиони тъмни кълба, като обикалятъ около първитѣ, съставляватъ устройството и движимата имъ архитектура. Двѣ първообразни сили движѣтъ, обръщатъ и подкарватъ тия голѣми мас-

си. Всѣка отъ тѣхъ работи безпрестанно, а двѣтъ като съединятъ силитѣ си, влѣкжтъ пояситѣ на небеснитѣ кълба; и урѣждатъ верѣдъ пространството опрѣдѣлени пѣтища. Отъ движението се произвежда равновѣсието на свѣтоветѣ и покоя на вселенната.

Първата отъ тия сили е равно расподѣлена: Втората е раздадена въ неравна мѣра. Всѣки веществентъ атомъ (частичка) има еднакво количество привлѣкателна сила, а всѣко кълбо неопрѣдѣлено количество отласкателно: има звѣзди неподвижни и звѣзди подвижни. Кълба, които се виждатъ, като да сж направени само да привлечатъ, а други да оттласкватъ; кълба, които сж приели обща, въ пѣленъ смисаль, оттласкателность; а други частна. Уединени звѣзди и звѣзди придружени отъ спжтници; свѣтли тѣла и тѣмни маси; планети, на които разнитѣ старни се освѣтляватъ една слѣдъ друга отъ заета свѣтлина; комети, които се губѣжтъ въ тѣмнината на пространственнитѣ дълбочини и се заврѣщатъ слѣдъ вѣкове, за да ни се прѣдставижтъ съ нови огневе; слънца, които се явяватъ и изгубватъ, като че едно слѣдъ друго се запалватъ и угасватъ; други, които се показватъ единъ пѣтъ и се изгубватъ за всегда. Небето е мѣсто за велики приключения; нѣ еднамъ челоуѣческото око може да ги съзира. Едно слънце, което се изгубва и което извършва приключения колкото на единъ свѣтъ или на една свѣтловна система, прави еднамъ такива впечатления на очитѣ ни, каквито прави огънь що е на огасвани. Челоуѣкъ, комуто е опрѣдѣлено да живѣе на едно атомче отъ земята, глѣда това атомче колкото единъ свѣтъ, а свѣтоветѣ колкото атоми.

Земята, на която той живѣе, еднамъ распознаваема мѣжду другитѣ кълба и съвсѣмъ невидима за отдалеченитѣ, е единъ милионъ и половина пѣти пѣ малка отъ слънцето, което ѣж освѣтлява и хиляда пѣти пѣ малка отъ другитѣ планети, които, като нея, сж подчинени на могжществото на тая звѣзда и принудени да обикалятъ около ѣ. Юпитеръ, Марсъ, Земята, Венера, Меркуръ и Слънцето захващатъ малка частъ отъ небесата, които наричаме вселенна. Всички тия планети съ спжтницитѣ си, подкарани съ едно, въ пѣленъ смисаль, бързо дви-

жение, образуватъ едно съ широкъ диаметаръ колело, на което осъта търпи всичкия товаръ и което, като се върти бързо, трѣбваше да се стопли, запали и да разпрѣсне топлината и свѣтлината по всичкото пространство. До когато тия движения траятъ, (а тѣ ще бѣдѣтъ вечни, ако ржката на първия двигателъ не си позволи да употреби сжщата сила, за да гистрои, каквато се е изисквало да ги създаде) Слънцето все ще блещи и ще огрѣва съ свѣтлината си всичкитѣ кълба въ свѣта. И както въ една система, отъ която всичко се привлача, нищо неможе да се изгуби ни да се отдалечи, безъ да се завърне; тѣй и количеството на материята, оставающецъ сжщето, тоя обилень изворъ отъ свѣтлина и животъ не ще се исчерпа, и неще никога пресъхне; защото другитѣ слънца, които сжщо непрестанно прѣскаатъ огневетѣ си, връщатъ на нашето слънце тѣкмо толкосъ свѣтлина, колкото приематъ отъ него.

Кометитѣ, много по безчисленни отъ планетитѣ, които като тѣхъ зависятъ отъ могъществото на слънцето, сж тѣй сжщо прѣснати изъ това общо огнище и увеличаватъ тяжестъта му съ прибавванието на тѣгло-то си. Тѣ съставляватъ частъ отъ вселенната; защото сж подчинени, както планетитѣ, на слънчевата привлѣкателность; нѣ нѣматъ нищо общо по мѣжду си, нито съ планетитѣ въ движението си; всѣка обикаля по особенъ планъ и описва орбити, много или малко дългнесте, отъ различни врѣменни периоди, които за едни сж отъ много години, а за други отъ нѣколко вѣкове: Слънцето, като се върти около себе си, нѣ при това стои неподвижно мѣжду всичко, служи въ едно и сжщото врѣме вмѣсто ламба, огнище, и главна подпорка на всичкитѣ части на свѣтовната машина.

Само поради грамадностьта си то стои неподвижно и управлява другитѣ кълба и понеже силата е дадена съразмѣрно съ обема, който е несравнено много по голѣмъ отъ обема на коя да било комета и който съдържа 1000 пжти повече материя отъ най голѣмата планета, тѣ немогатъ нито да го побъркатъ, нито да се избавятъ отъ могъществото му, което, като се простира на бескрайни расстояния, поддържа всичкитѣ и му

завръща пакъ слѣдъ едно опрѣдѣлено врѣме, ония, които се отдалечаватъ повече. Нѣкои отъ тѣхъ при обикалянието си приближаватъ толко съ близо до него, щото, слѣдъ като истинвали цѣли вѣкове, тѣрпѣтъ извѣнмѣрна топлина; Тѣ сж подчинени на чудни промѣни поради измѣнението на безмѣрната топлина и студъ, както и поради неправилното имъ движение, което по нѣкога е много ускорително, а по нѣкога съвсѣмъ закъснително. Тия сж, тѣй да кажемъ, неправилни свѣтове въ сравнение съ планетитѣ, на които орбититѣ като сж по правилни, движенията по равни, температурата винаги постоянна, чинѣтъ ни се, като да сж мѣста за почивка, гдѣто естеството може да си състави планъ, да дѣйствува еднообразно и да се развива правилно на всѣка дѣ; защото всичко е постоянно. Мѣжду тия, избрани отъ подвижнитѣ звѣзди, кълба, онова, което ний насѣляваме, се вижда, като да е по привилегировано. По топло, по малко отдалечено отъ колкото Сатурнъ, Юпитеръ и Марсъ; въ сжщото врѣме по студено отъ Венера и Меркура, които сж по близу до свѣтлата звѣзда.

Съ какво великолѣпие естеството блѣщи надъ земята! Една чиста свѣтлина, като ся простира отъ истокъ камъ западъ, позлатява едно слѣдъ друго половинитѣ на това кълбо; единъ прозраченъ и лекъ елементъ го заобикаля; приятна и плодоносна топлина съживява и оплодотворява всички животни семена; бистри и сладки води поддържѣтъ сжществуванieto и растението имъ; височини, крѣтосани по земята, въспиратъ въздушнитѣ пари, та се образуватъ непресушимитѣ и винаги нови извори, бездѣлни празнини, направени да ги прѣбиратъ, раздѣлятъ материцитѣ: морското пространство е голѣмо както и земното; то не е студентъ и репродуктивъ елементъ; а е една нова държава богата и насѣлена както първата.

Божия прѣстъ имъ е назначилъ прѣдѣлъ; ако морето се прелѣ камъ западна страна, остане праздно на источна: Тая неизглѣдаема водна масса, недѣйствующа сама по себе си, върви по дирята на небеснитѣ свѣтила; Тя се оравновѣсва отъ правилнитѣ колебания на прилива и отлива, издига се и слазя заедно съ нощна-

та звѣзда, издига се още повече, кога послѣдната е въ конкуренция съ дневната звѣзда, а двѣтъ, като съединѣтъ силитѣ си въ равноденствено вѣреме образуватъ голѣмитѣ блата. Кореспонденцията ни съ небето нигдѣ не се забѣлѣжава по добрѣ.

Отъ тия постоянни и всеобщи движения произлизатъ измѣняеми и частни движения, отстъпване отъ земята, течения, които като вървятъ по посоката на планинитѣ, правятъ една фигура съ скачени жгли и като текатъ прѣзъ срѣдъ вълнитѣ, както водитѣ по земята, сѣ дѣйствително морскитѣ рѣки.

Въздуха, още по легкъ и по течливъ отъ водата, се подчинява на по-много сили, дѣйствието на отдалечениитѣ слънце и мѣсецъ; Непосрѣдственното морско дѣйствие, дѣйствието на топлината, която го разрѣдва, на студа, който го сгъстява: всички тия му причиняватъ безпрестанни движения; вѣтроветѣ сѣ токоветѣ му; тѣ (вѣтроветѣ) разбиватъ и събиратъ облацитѣ; тѣ произвождатъ метеоритѣ (въздушнитѣ явления); и отнасятъ отъ морскитѣ страни влажнитѣ пари надъ безводната повърхность на земнитѣ материци; Тѣ повдигатъ буритѣ, изливатъ плодоноснитѣ дъждове и благотворнитѣ роси; тѣ разиграватъ морето; тѣ разлюляватъ подвижната водна повърхность, спиратъ или подкарватъ теченията и ги завръщатъ; повдигатъ вълнитѣ и произвождатъ буритѣ; разярената вълна са издига къмъ небето и бучишкомъ иде да се удари у непоклатната канара, която съ всичкитѣ си усилия не може ни да прѣчуупи ни да поврѣди.

Земята, издигнатъ надъ морското равнище, се запазва отъ прѣливанията му; Напжстрената ѝ съ цвѣта повърхность, украсена съ една непрестанно подновяющася зеленина, насѣлена отъ хиляди и хиляди видове разни животни, е мѣсто за почивка и обиталище за наслаждение, гдѣто чловѣка, поставенъ да подкрѣпя природата, прѣдсѣдателствува надъ всички сѣщества; самъ, мѣжду всичко, способенъ да познава и достоенъ да са очудва; Богъ го е направилъ надзирателъ на вселенната и свидѣтель на чудесата ѝ. Божественната искра, съ която е въодушевенъ, го прави участникъ въ божест-

вениитѣ тайни; съ тая свѣтлина той сѣди и размишлява, съ нея той глѣда и чете въ свѣтовната книга като въ единъ екземпляръ отъ Божеството.

Естеството е възвишенный прѣстолъ на Божието величие; чловѣкъ, който го глѣда и който го изучва, се искачва по стѣпалата, които водѣтъ привѣншии прѣстолъ на всемогществото: създаденъ да слави създателя, той управлява всички създания, подданикъ на небето, царъ на земята, той ѣк облагородява, насѣлява и обогатява; той полага мѣжду живущитѣ същества рѣда, подчинението и армонията; той украсява самата природа, обработва ѣк, изравнюва ѣк, чисти трѣнито и капинитѣ, та ги замѣнява съ лози и триндафели.

Глѣдайте тия пусти страни, тия печални мѣста, гдѣто никога не е стѣпилъ чловѣчески кракъ; мѣста, на които височинитѣ сѣ покрити или по-добрѣ пълни съ гѣсти и черни гори, съ бескорни и безврѣхни криви, прѣчупени и нападали отъ старость, дрѣвѣя; други, по многобройни, налѣгали до дѣняритѣ на първитѣ, гниятъ, задушвагъ, и погрѣбватъ готовитѣ за изниквани семена. Природата, която на всѣко друго мѣсто блѣщи отъ младостта си, тука се вижда прѣстарѣла: Прѣтоварената отъ тяжесть и затрупана отъ останкитѣ на плода си земя, вмѣсто една цѣфнала зеленина, ни прѣдставя пространство неразработѣно и пълно съ стари натѣгнѣли отъ паразитни растения, мѣхъ, гѣби и нечисти угнили плодове дрѣвета. Въ всички ниски мѣста мъртви и вонѣщи води, които трѣбва да ся оправятъ и истѣкѣтъ; мучорливите мѣста като ни тврди ни жидки, сѣ недостѣпни и бесполезни за земнитѣ и водни жители; блатата, покрити съ водни и смрадливи растения, хранятъ само утровнитѣ насѣкоми и служѣтъ за жилища на нечиститѣ животни. Мѣжду тия вонещи блатата, които покриватъ нискитѣ мѣста и стари дѣбрави, които покриватъ издигнатоститѣ, са простиратъ широки пусти поля и савани, които по нищо не приличатъ на нашитѣ ливади; тамъ лошитѣ трѣви надминватъ и заглушватъ добритѣ; тѣ никакъ не приличатъ на тия тъжки морави, които често глѣдаме да издаватъ мѣха си изъ земята; ни на тая напѣстрена садина, която прѣдизвѣ-

стява богатото си плодородие; Тѣ сж пълни съ дивни растения, твърди и трънливи трawi, оплетени едни о други, които се държатъ повече помѣжду си отъ колкото у земята, и които като изсѣхватъ и се напластуватъ постѣпенно едни върхъ други, образуватъ дебелъ непотрѣбенъ пластъ. Никакъвъ пакъ, никакво съобщение, никаква слѣда отъ разумность не се забѣлѣжаватъ въ тия дивни мѣста; челоуѣка, задѣлженъ да слѣдва пактежитъ на свирѣния звѣръ, ако иска да ги изходи, трѣбва да бди непрѣстанно за да имъ нестане жертва; уплашенъ отъ риканията имъ, обиколенъ отъ мълчание въ тия дълбоки уединения върви изъ пактя си и казва: Неразработената природа е мръсна и мъртва; Азъ, самъ азъ, можъ ѣхъ съживи и направи приятна: да прѣсушимъ тия блата, да съживимъ тия мъртви води, като ги направимъ да протѣкжтъ; да образуваме отъ тѣхъ рѣки и канали; да употрѣбимъ въ полза тоя дѣйствителенъ элементъ, който ни е билъ скритъ; да изгоримъ туй излишно вещество и тия стари полуистрѣбени гори; да погубимъ съ огънъ това, което желѣзото не би могло да съсипи: И изведнѣжъ вмѣсто трѣстика и водно лалѣ, отъ което жабитъ си правѣтъ утрова, ще видимъ че сж се показали петелски кракъ, дѣтелина и сладки и полѣзни треви; купове животни ще зематъ да тѣпчѣжтъ тая едно врѣме непроходима земя; тѣ ще намѣрѣжтъ тамъ изобилна храна и всегда нова паща; тѣ ще се развѣдѣжтъ и умножѣтъ безчисленно: При това нѣка си помогнемъ съ нѣщо за да свършимъ по успѣшно дѣлото си; нѣка вола впрѣгнатъ въ хомотя, напрѣгне силитъ си да разоре земята, която ще се подмлади отъ разработванието, и тогасъ съвсѣмъ нова природа ще излѣзе отъ рѣцѣтъ ни.

Колко е красна тая обработена природа! колко, чрѣзъ трудоветъ на челоуѣка, е блясава и великолѣпно украсена! Самъ той прави отъ нея най главното си украшение; а въ сжщото врѣме той (челоуѣка) ѣ е най благородното произведение; като се размножава челоуѣчѣството умножава ѣ се най многоцѣнното сѣме; челоуѣкъ съ искусството си искарева на явѣ всичко, що би спотаила тя въ недрото си; какви непознати съкровища!

какви нови богатства! цвѣтята, плодетѣ, усвѣршен-
ствуванитѣ и расплодени до крайность жита, полѣзнитѣ
видове, прѣнесени, развѣдени и умножени животни; врѣ-
дителнитѣ видове; извлѣченитѣ отъ прѣгрѣдкитѣ на
земята злато и по потребното отъ него желѣзо; въспрѣ-
нитѣ порои, оправенитѣ рѣки; расчистѣното и прѣкосли-
во, отъ едната страна до другата, море; съживената, о-
плодотворената и на всѣдѣ достѣпната земя; весѣлитѣ
изъ долини ливади; богатитѣ папи и още по богатитѣ
жатви; испълненитѣ съ лози и плодове могили; увѣча-
нитѣ имѣ съ полѣзни дрѣвеса и млади горички, вър-
хове; преобърнатитѣ въ градове пустини, насѣлени отъ
безброенъ народъ, който, като ходи и обикаля непрѣ-
станно, се распрѣсква и засѣлва по тия срѣди; разра-
ботенитѣ и оравнени пѣтища; отворенитѣ на всѣдѣ съ-
общения, доказателство на което сѣ разнитѣ дружества
и общества и хиляди други паметници на могѣщество и
слава, доста добрѣ показватъ че чловѣка, господаря и
владѣтеля на земята, е промѣнилъ и подновилъ цѣла-
та ѣ повѣрхность, и че отъ много врѣме сподѣля владѣ-
нието съ природата.

И тъй той царува само защото е завоевалъ. насла-
ждава се съ повече отъ колкото владѣе и спистява са-
мо чрѣзъ постояненъ трудъ. Ако прѣстане отъ да ра-
боти, всичко повѣхва, всичко се промѣнява, всичко се
разваля и всичко минава пакъ подъ ржката на приро-
дата: Тя придобива правдинитѣ си; заличя чловѣчески-
тѣ дѣла, покрива съ пепелъ и мжхъ най великолѣпни-
тѣ си паметници, съсипва ги малко по малко и го о-
ставя да скърби за дѣто е изгубилъ чрѣзъ погрѣшката
си това, което праѣдитѣ му бѣхж спѣчелили съ тру-
детѣ си. Тия врѣмена, въ които чловѣка изгубва
владѣнието си, тия варварски врѣмена прѣзъ които вси-
чко загинва, сѣ слѣдствие отъ войната и водѣжтъ съ
себе си скѣпостьта и безлюдното (омалѣяване на чело-
вѣчеството). Чловѣка, който не може да живѣе безъ
задружаване, който добива сила само кога ся съедини
съ друго и който е честитъ само въ мирно врѣме, се
вѣоружава по нѣкога отъ ярость, безъ да знае че ще
го сполѣти нѣщо и сражава се безъ да прѣмисли че ще

се опропастя. Подбуденъ отъ ненаситното лакомство и заслѣпенъ отъ още по ненаситното славолубие, той се несъгласява съ общитѣ челоуѣколюбиви чувства, обрѣща всичкитѣ си сили противъ самага себе, глѣда да се съсипва малко по малко и наистинна се съсипи; а слѣдъ тия крѣвопролитни дни, когато славата изчезне, глѣда съ просълзено око земята опустошена, искусства погрѣбени, държавитѣ распокжсани, народитѣ ослабнали, собственното си благополучие опропастено и дѣйстви-телното си могѣщество унищожено.

Великий Боже! който поддържашъ природата и пазишъ армония въ законитѣ на вселенната; Ти, който отъ неподвижния си прѣстолъ глѣдашъ да се тѣркалятъ (въртижтъ) подъ краката ти вси небесни кълба безъ да се ударѣтъ и побъркатъ; Ти, който отъ прѣгрѣждитѣ на спокойствието на всѣка минута подновявашъ постояннитѣ имъ движения и самъ съ една дълбока тишина управлявашъ безбойнитѣ небеса и свѣтове, Всади, всади най послѣ, тишина и на развълнуваната земя: нѣка всичко по нея утихне; нѣка твоя гласъ отхвърли несъгласието и войната, които сж главнитѣ опропастители на държавитѣ и общества.

Благий Боже! Създателю на вси твари! Отечески-тѣ Ви поглѣди сж върхъ всички прѣдмѣти; нѣ челоуѣкъ е избранното Ви сѣщество. Вии сте освѣтили душата му съ единъ лучъ отъ безсмъртната си свѣтлина; излѣйте благодѣянията си въ сърдцето му, като го продупчите съ една отъ стрѣлитѣ на любовта си: итогасъ това божественно чувство, като се распише всѣду, ще съедини народитѣ, които сж били неприятели единъ другому; челоуѣка нѣма да се бои вече отъ челоуѣчески образъ; смъртоносното желѣзо нѣма да въорѣжава вече ржката му; гибелния воененъ огънь нѣма вече да прѣсушава извора на поколенията; челоуѣчески родъ, ослабналъ, изнуренъ и поженѣтъ въ увѣтяция му възраст, ще поникне изново и ще се умножи безбройно; безплодната, напустнатата и обиколена отъ злополучие природа, изведнѣжъ ще распрѣсне съ новъ животъ старото си плодородие; и ний, добродѣтелний Боже, ний ще ѣмъ подкрѣпяме; ний ще ѣмъ разработваме; ний ще ѣмъ

надзираваме непрѣстанно: тѣй щото да Ви принасяме на всѣка минута новъ данѣкъ за признателность и очудвани.

Преведе
Михалъ Теневъ.

Писмо до читателитѣ на «Читалище».

Несжмъ фипософъ, но пакъ сѣ ми са чини да незбъркамъ като кажъ съ други, че първата стѣпка на чловѣческата дѣятелность былъ «ловъ,» а чловѣкътъ — «ловецъ.» Ловцытѣ наловиле животны. Трѣбвало да има кой да ги пази на купъ, кой да пасе стадото; — трѣбваше «пастырь.» Като са поумножихъ ловцытѣ и пастыретѣ, усѣтихъ нуждъ за добры пашы и храны, за да имъ са развѣждатъ стадата повече; ето ти! роди са «земледѣлецъ.» Тоя послѣдния е първый гражданинъ или постояинъ житель и членъ на чловѣческото общество въ свѣта. И така чловѣка най-напрѣдъ былъ «ловецъ,» послѣ «пастырь,» послѣ «земледѣлецъ.»

Слѣдъ това станжлъ «занаятчия,» послѣ «търговецъ» и пр.

За да постѣжива чловѣкъ така отъ едно занятие къмъ друго по-добро и по-лесно, накаралъ го е най-много неговия разумъ и не по-малко неговия говоръ, неговия езикъ.

Езыкъ е сборъ отъ всички слова или думы, които употребява единъ народъ въ говора или въ писмото си.

«Слово» или «дума» отдѣлно (самичка) изрѣчена само съ уста е като «ловецъ,» който са задъни въ нѣкоя пустиня и не са вършта вече никога.

«Слова» или «думи» прѣдставены съ различни образы или фигуры, както што были ебыпетскытѣ йероглифы, можеме рѣ, че сж като «пастыре,» които ходжтъ та сѣджтъ при стадата си и, като са побавжтъ джлжео време, кога си дойджтъ, доста са помжчваме догдѣ ги познаеме, а по нѣкога нѣкого и непознаеме.

«Слова» или «думы» съ особенны опрѣдѣлены бѣлѣзы (буквы) написаны приличать на «земледѣлецъ»: както той туря съмето въ земѣхъ, за да се упазе и размножи, така и человекъ съ помоштыта на писмото улагалъ и улага (трупа) мыслить и знанията си въ списания, та въ ползъ на потомството да са упажѣтъ, разработѣтъ и умножѣтъ.

Ако земеме въ внимание и това, че человекскыя говоръ е орѣдие за по-высоки цѣли, трѣбва да признаеме, че той (говора) самичекъ е списание — «наука,» въ която человекскыя духъ уложилъ (натрупалъ) своитѣ знания и опыте изъ вѣтрѣшныя и вѣнкашныя свѣтъ.

По съвършенството на языка на единъ народъ опрѣдѣля са и познава са съвършенството и зрѣлостта на неговоя духъ: до колко е вникнѣлъ сир. въ отношенията на нѣштата въ свѣта, познава са неговата способность, която описва тѣзи отношения чрѣзъ говора и языка.

Такова явление може да бѣде само у оныя езыцы, които сѣ съвършено «органически»; мѣжду тѣхъ са брой и славенскыя или оште по-добрѣ словенскыя (глед. Читал. год. IV. брой 1. стр. 5. (з)) езыкъ, а слѣдователно и бѣлгарскыя.

Едновременнохъ хылядогодишны памѣтници, у които са пази языка ни, трѣбва да уважаваме сѣмшто така, както и народнытѣ пѣсни отъ стѣрна пѣснопойческа или поетическа, сир. да ги имаме за изворъ, изъ който потомството си припомнюва прѣсностытъ, чистотѣтъ и различното съвършенство и зрѣлость на своя баштинъ и майчинъ, на своя прадѣдныи языкъ. —

Всякой языкъ, който е разшироченъ на по-голѣмичекъ окършлекъ земя, спорѣдъ различното си положение и поднебие цѣпи са на много нарѣчия и разнорѣчия, които са отличаваъ помежду си едно по ударението, друго по буквытѣ (особенно гласнытѣ), по грамматическытѣ формы и по думытѣ.

По тоя начинъ и нашыя бѣлгарскыи языкъ са дѣли на нарѣчия и разнорѣчия; обаче колко сѣ, каквы особенности съхраняваъ въ себе си и по што са отличаваъ едно отъ друго — това до сега не е избродено до

толкозъ по тънко, а за да стане това, трѣба да са събератъ народны пѣсни, повѣсти, гатанки, пословицы и пр. въ разнорѣчията на всяко мѣсто (градове, села и пр.), та като добиеме такъвъ богатъ материалъ, ште са състави сравнителна грамматика българска и диалектическии словарь — и така бы станжло едно нѣшто въ языка ни, което ште ни сближи оште по-тѣсно всицкы Българе по между ни изъ всицкытъ краишта на пространното ни отечество.

Забѣлѣжка. Трѣбва наистина да са събиратъ народны пѣсни, повѣсти, гатанки, пословицы и пр., но не както добрыятъ мой съотечественникъ и учитель Г. Василий Чолаковъ, *cujus nomen honoris causa nomino* (на когото името съ почетъ изговарямъ), а съ страшно голѣмо внимание, штото ни една думица, ни една буква да са непрѣмѣсти отъ мѣстото си, и да са забѣлѣзва тѣкмо така, както са чуе отъ устата; заради това трѣбва вѣшти хора да са заузиматъ за такыва важны работы. —

По-горѣ спомѣняхъ, че българскыи языкъ е единъ отъ органическииъ языцы. «Органический» языкъ наричаме оня, който самъ отъ себе черпе живота си, като растлина (глед. Читал. год. IV. бр. 11. стр. 294. 2)) отъ една сѣмчица, отъ едно зърнце са привдигне, чрѣзъ вжтрѣшникътъ свойж силж расте и далече околыврестъ ѹсвѣтъ разпростира плодоносныиъ си вѣтвичкы; — или по-добрѣ: «органический» языкъ е градина, гдѣто отъ нѣколко стотины разны сѣмчицы изникнжле, привдигнжле са и порастли и дървя различни, които въ хубавка съразмѣрность дикъ хубавкѣ прѣдставляватъ нѣшто цѣличко прѣкрасно.

Формытъ: «дошѣлъ» и «отишѣлъ», «ходило» и «зашло», «умиралъ» и «неумрѣлъ», «сѣдѣлъ» и «недосѣдѣлъ» — (и колко оште други формы има въ българскыи (славянскыи глаголь) — можтъ и само пжтемъ (мимоходомъ) да послужжтъ за примѣръ, какъ Българина (славенинътъ) слѣдвалъ промѣненіята на дѣйствиелныи животъ и остро и быстро ги напечаталъ въ языка си. —

Отъ всицкыиъ чувства най-напрѣдъ и най-силно

дѣйствува на челоуѣческото усеѣтанье слухътъ: единъ Негръ, като чулъ най-първо пукътъ отъ пушка, нарѣкълъ и пушкѣтъ «буфъ!»

Ето едно мѣничко доказателство, че челоуѣкъ из-първо правилъ и строилъ говора си спорѣдъ гласътъ на природата, и усеѣтаньето извършвало главнѣтъ служ-бѣ въ тая фабрика.

Но штомъ настана по-духовно, по-душевно врѣме, пристѣпи при усеѣтаньето и «размышление» — разумъ, и едновременношнитѣ народы, народытъ на прѣминѣлытъ ве-че въкове улагали своѣтъ философиѣ въ най-хубавата книга на челоуѣческия родъ — въ своя езикъ.

Челоуѣческия «говоръ» е славното онова «ефета» на Всемоуштыя Създателъ, съ което досѣгна Той тѣлесния езикъ на челоуѣка, та развърза духътъ му и го избави и изтегли отъ страшнитѣ оковы и веригы, въ които по-напрѣдъ са влачеше и пѣлзеше по земѣтъ безъ да можеше като сега да са поповдигне и съ отво-рено чело да попрѣкрачи и да разгѣда нагорѣ надоло околостьтъ на всѣдѣ и да са познае, че е господарь на всичката природа; правенъ говоръ е най-голѣмото дѣло, съ което най-първо са е занимавало челоуѣчеството.

Говора, еыка е онова нѣщо, което ни показва, че хората, народытъ, челоуѣчеството живѣѣтъ; безъ него живота имъ штеше да е като на другытъ животны: не-штеше да е животъ, но само сънъ.

Ето колко е голѣма важностьта на говора, на языка!

Езыка е говоръ въ по-тѣсенъ смислъ, и е важна часть въ литиратурата. (Вижъ ми статиѣтъ: «Характе-рестический най-главенъ знакъ на Славенскытъ езыцы въобщте и на бѣлгарскыя особно или: възвратно-притѣ-жателното тѣхно мѣстоимение и бѣлгарскытъ писатели». Читалище год. II. брой 22. стр. 1031.).

Литературата е сборъ отъ всички книги и списа-ния на единъ кой-да-е езикъ (народъ); тя (литература-та) е — неште съркаме, ако ѣж нарѣчеме — оня Но-евъ Ковчегъ, въ който всякыя свѣтъ скрива и пази мыслитъ си и челоуѣческытъ усеѣтания; въ който че-лоуѣческия разумъ и немалка чясть отъ челоуѣческата фантазия уложила и улага своитѣ произведения и съкро-

вишта; въ който са пазѣтъ и всичкыѣ знания и опыте, които имале какво-годѣ влияние на челоувѣческия родѣ, Тоя ковчегъ — литературжѣ — трѣбва да си уважава всякой народѣ и да го пази както Израилтянетѣ своя « кывотѣ на завѣта ».

Ако и да заплашва народа нѣкоя опасностъ и поразия отъ коя было-да-было старна, или и ако и той (народа) самѣ привременно да е забравилъ себе си, сѣ пакѣ ште са излупжѣтъ и появжѣтъ изъ неговыѣ обятия нѣкои, които да обърнжѣтъ вниманието му къмъ тоя « кывотѣ », къмъ литературата му и отъ запазеното въ него богатство (имотѣ) да са помжчжѣтъ на часа да помогнжѣтъ или да помагатѣ на усѣтената литературна сиромашия догдѣ са захласнатыя народѣ неокопыти да при-туря при старыѣ съкровишта оште и новы за бжджш-тыѣ вѣкове.

Литературата на кой-да е народѣ трѣбва да зима участие въ неговыѣ интерессы и сждбы — това е характержѣтъ ѣ, това ѣ е назначението.

Литературата на единѣ народѣ е негово оглѣдало, въ което може да са оглѣда и да види « што е былѣ », « што е сега » и « какво трѣбва да бжде за напрѣдѣ ».

Това като имамѣ на памѣтъ, мыслиж да несбъркамѣ, като кажж, че голѣмо внимание трѣбва да са обършта на уллучението и обогатяванжето на най-важната часть въ рѣченото огледало — въ литературата сир. на езика, който е инструментѣ, скривалиште, съдържание и форма нейна (на литературата) [Вижь ми сжштжжѣ статийж: « Характер. най-главенѣ знакѣ на слав. езыцы вѣобщте... » « Читал. » год. II. брой 22. стр. 1032.]

За да са уллучи и обогати нашыя българскый языкѣ, който вече крачи напрѣдѣ, трѣбва да черпе най-много изъ памѣтницыѣ на старата българска литература, която при всичкыѣ злокобства на народныѣ ни неприятели и вѣчны кървници — гърцкы владыцы и патрицы, сполучила понѣ што-годѣ да остави на чадата си маицж (подквасицж), за да ѣж обновжѣтъ и възроджѣтъ изново.

Трѣбва тия памѣтницы да са разпространжѣтъ печатаны и прѣпечатаны и внимателно да са четжѣтъ —

това е най-доброто средство, за да са изучи и познае българския езикъ.

Вторый изворъ за познание българския езикъ е простонародный говоръ а именно селския езикъ, който е малко оцененъ до сега а оште по-малко познатъ на нашитъ списатели и писатели въобще.

Но, за да необърне всичко отъ лице наопаки и за да са не порази писмовный или книжовный езикъ, трѣбва и общенародный говоръ съ внимание да са употребява въ литературный езикъ; заштото и той (общенародный говоръ) по нѣкадѣ е разваленъ чрѣзъ различнытъ поднарѣчия, които никога немогѣтъ са докара на еднакъ формѣ, нито пакъ въ писмовный езикъ да са въведѣтъ, освенъ ако са отстрани това нарѣчие, което е всеобщо прието и отъ време оште за писмовенъ езикъ посвѣтено.

Българския езикъ ся изучва оште и другояче: отъ четене новитъ списатели и писатели; и това е една отъ многото пжтеки, пжтека сгодна, кратка и наистина приятна, но само единъ недостаткъ има, а той е, че по нея (по тая пжтека) мнозина читатели сбиратъ всичкитъ погрѣшки на новитъ писатели като меризливы цвѣтъ и драгоцѣнны камънѣ, а особенно кога ты срѣштинѣтъ или найдѣтъ въ по-прочуто нѣкое списание, каквото е за насъ напр. повременното списание «Читалище», въ което — остави напредъ, но и сега въ IV год. рѣдко можешъ срѣштинѣ листо или страницѣ, гдѣто да ненайдеши поиѣ единѣ погрѣшкѣ, ако не повече.

Такыва погрѣшки биватъ или особны думы или и цѣлы прѣдложения, или подобрѣ: и особны думы и цѣлы прѣдложения.

Неште ми са да дотѣгамъ на читателитъ съ много доказательства върху туй; за това ограничавамъ са само да посочѣмъ единѣ статѣи въ «Читалище» брой 11: «Животѣтъ на животнитъ», не за това, че е тя най-лоша и че тя най-много загрозява добричкото списание, за което е думата, но заштото тя ми са изпрѣчи нѣкакъ като позната отъ другъ единъ езикъ, който познавамъ и на който съмъ добылъ своитъ малко-много познания. Той е Ческия езикъ.

Въ рѣчената статья ште сръштитнешъ на страница 284. рѣдъ 3. думѣтъ «яро», която на българскы значи: «пролѣтъ».

стр. 278. рѣдъ 24: «Въ сръдня и южна Европа, въ която ный живѣемъ, е съ много други добры свойства надарена, но отъ кѣмъ страната на животнитѣ, невладѣе голѣмо множество.» Намѣсто да са каже: «...», «но отъ кадѣ животны — нѣма ги яко.»

За «точкѣтъ на зрѣнието» (рѣдъ 2, отдолъ) нештѣ ни да спомѣнувамъ.

стр. 279. рѣдъ 18: «Тукъ е скоро (нам.: токорѣчи, почти) всичко ново.» Стр. 280. рѣдъ 20: «Едно живот-но има на краката си голѣмы нехты друго копита, едно остри зѣби, друго тѣпи, едно быстрый (нам. усѣч. оконч.: «быстъръ») зракъ, друго прѣввѣсно обоняние.»

стр. 281. рѣдъ 6.: «по планинитѣ, гдѣто не сѣж (нам. «гдѣто нема») никаквы дървета.»

стр. 281. рѣдъ 17.: Въ цѣлата природа владѣе безпрѣ-станний нам. «безпрѣстаненъ» усѣч. оконч.) бой.»

стр. 282. рѣдъ 8.: «Зайцитѣ на писачливитѣ пустини иматъ боя мърсно-желта, гдѣто (нам. *а* или *когато*) зай-цитѣ въ сѣвернитѣ страни сѣж покрити съ бѣла кожа.»

стр. 282. рѣдъ 12: «Полнитѣ мишки имѣтъ у насъ боя пепелява като глината, до която (нам. «въ която») ся крыѣтъ.»

Забѣлѣжка. Много често употрѣблява г-нъ прѣвоз-дача ческыя прѣдлогъ «до» нам. българ. «въ»; намѣсто «така» пише всегдѣ «такъ»; нам. българ. «скоро» пи-ше чesk. «бързи» (бързи); нам. българ. «токорѣчи» (поч-ти) пише чesk. «скоро»; нам. «съ» пише «на» и пр. и пр. Както явно ся види и отъ слѣдующето:

стр. 285 рѣдъ 16: «бѣре дѣлъ» нам. «зима участие» или «участвува» — което и то не е до тамъ, но послѣ повече са употрѣблява) въ много роскошни нѣща».

рѣдъ 21.: «Младыйтъ конь е надарила природата съ красно (хубаво) тѣло и здрави крака и тѣй е продаванъ (нам. «и тѣй са продава») за много пары на оногова, който го обыча, той са стареа за него; ези на него гѣрдъ както и еднийтъ (намѣсто: «самыйтъ») конь са управлява по качества на господарѣтъ си»

и понѣкога, когато неможе да му изпълни желанието (рѣдъ 29) е бичованъ» (нам. «быва битъ» или «шлеванъ»). рѣдъ 30, 31 и 32.: «Неминава ся дълго време и бѣднѣйтъ (горкѣйтъ) конь услѣпѣе на (нам. «съ») едно око, бързо (нам. наскоро) и на друго (нам. «и съ другото» — съ членъ «то»; заштото и коня има само двѣ очи), ребрата му кървясали отъ ранитѣ и пакъ трѣба всякъ день да бѣга (нам. да припка, да тича, да ходи) насамъ нататѣкъ». стр. 286. рѣдъ 6.: «Отъ прѣстолѣтъ на славата пада най-подиръ бѣдното животно до калѣта (нам. въ калѣта).

Тыя погрѣшки и други безъ брой особно и у продължението на сѣштата статия въ 12 брой на «Читалище» накарахъ ма да напишѣ тѣхъ си статиѣ, не да помържъ, но да помолѣжъ почтениѣтъ редакциѣ на по-временното списание, да «не отвращаеѣ лица (зрака) своего» отъ разныѣ статии, што ѣ са прашатъ за обнародванѣ, но да глѣда да не са пропушнатъ въ печата произведения, които бы не само загрозили языка, но и голѣмѣ врѣдѣ принели на Книжнината.

Това едно. Друго пакъ молѣжъ онѣзи почитаемы еднородцы които обычатъ да земаѣ участие въ литературата, да помнѣтъ всегда, че е нужно да сторѣжѣ трудъ да изучѣжѣ добрѣ майчиниѣ си языкъ, па послѣ да нежалѣжѣ свѣстныѣ си трудъ на книжовното поле. Това е мойто казванѣ.

Ломъ-Паланка, 1874 Септем. 15.

Н. П.

Състоянието на българската селянка.

Невѣжеството на селянитѣ, тѣхната простота и тѣхната бѣдностъ сѣ малко благоприятни на идиллията. Картина-та която сми сторили намѣрение да представимъ тука често ся срѣща въ нашето отечество. Всичко ни е предъ очитѣ и можемъ да ся увѣримъ.

Състоянието на нашата селянка е достоплачевно. Една отъ причинитѣ на лошето състояние на нашитѣ села е тая, че женитѣ ся уничтожаватъ чрезъ работитѣ които принадлежатъ на мъжѣтъ. Въ първото си дѣтинство, тѣ слѣдватъ стадата и жикѣтъ; млади дѣвойки, едва почнали да сѣ ползватъ отъ майчинитѣ съвѣти и да приематъ първитѣ начала на домашното възпитание ся захвърлятъ далечъ, далечъ отъ работитѣ на домѣтъ, далечъ отъ тамъ дѣто трябва да приематъ най-неизбѣжното нѣщо, захвърлятъ сѣ вѣнъ отъ домѣтъ, вѣнъ отъ селото — на полето, тамъ дѣто ся работи земледѣлието. Ето ги слѣдъ малко и задомени, слѣдватъ мъжѣтъ си и въ най-тежкитѣ работи. Мъжѣтъ на нива, жената по него, мъжѣтъ на оранъ и на копанъ, жената по него, мъжѣтъ на дърва, жената по него; ако мъжѣтъ свърши една работа, жената двѣ, ако мъжѣтъ натовари колата или конѣтъ си съ дърва, жената натоварва себе си. Има мѣста въ отечеството ни дѣто, о какво жално нѣщо! мъжѣтъ впрѣга жената заедно съ волѣтъ да оре. За невѣрвание нѣщо, но трябва да го вѣрвами защото сѣществува. Самата българска селянка съ ясенъ гласъ възпѣва жалостни пѣсни за това; отъ самитѣ нейни уста е слушана слѣдующата пѣснь, която иде да засвидѣтелствува:

Тя готви топла обяда	Тя орала до пладне.
Па е на нива отишла	Угра Стояну думаше:
Стояну обѣдъ да носи.	Либе Стоене, Стоене,
Като я видѣ младъ Стоянь	Угаръ съ млѣко побѣля,
Испрѣгна бѣрга бивола	Ако тя не е за мене
Та си е впрѣгналъ Угринъ,	Барѣ за мъжко дѣтенце
	 , . . .

Кажете сега въ правото ли сми си дѣто идемъ, съ не-исказана скѣръбъ, да оплачемъ състоянието, жалостното това състояние на българската селянка?...

Тукъ, въ тия работи, тѣхната кожа ся набърчва, лицето имъ почернява, нравитѣ имъ ставатъ строги, и най-послѣ тѣ испадатъ въ една ранна старость много по-отвратителна отъ естественната. Но въ времето когато вършѣтъ работитѣ на мъжѣтъ, работитѣ на женитѣ, тия работи отъ които зависятъ всичкитѣ други, оставатъ непознати или занемарени. Нищо по-лошо отъ това. Селянката оставя домѣтъ си въ голѣмо безраздѣе и нечистота, оставя дѣцата си кирливи и полуголи да живѣятъ заедно съ домашнитѣ животни, занемарява всичко

домашно и тича вънъ отъ селото, на полето. Минували ли стѣ презъ нѣкое село? Виждали ли сте тамъ по пѣтищата дѣца да плачѣтъ, или заспали? Ето на тия дѣца майките сѣ отишли на оранъ или на копанъ, като сѣ оставили невъзрастнитѣ си дѣца голи, боси и гладни да ся тѣркалятъ по пѣтищата, при пълни съ храна житници. Ето че почва да ся здрачава и ний отъ далечъ глѣдами двоица, мѣжъ и жена, че ся прибиратъ вече отъ полскитѣ си работи: това сѣ баща и майка, които ся посрѣщатъ отъ дѣцата си. Глѣдайте добрѣ, дайте повечко внимание и виште че жената, при всичката си работа що свършила презъ деньтъ, пакъ ся невѣрща праздна, съ скърстени рѣцѣ както мѣжътъ, у дома си — вище я клетата какъ стене подъ товартъ съ който ся е задяналъ, я поглѣднете я съ колко дърва ся е натоварилъ и какъвъ разговоръ държи съ мѣжътъ си, който пуши крѣпата си чубучка. Тука е картинката която раздира сърдцето на чловѣка. У дома други работи чакатъ селянката. Тя преди да ся погрижи за храната на мѣжътъ и дѣцата си, отива въ оборътъ и ся погрижва за храната на говедата.

Но, каква разлика ако, като оставимъ на мѣжътъ тежкитѣ обработвания на земята, предадемъ жената на домашнитѣ работи! Тогава всичко ще бѣде въ редъ. Дѣцата ѝ ще бѣдѣтъ чисти, нахранени, облечени и обути. Привечеръ добрата домакина не ще ся представи предъ мѣжътъ си освѣнъ всредъ едно изобиліе и заобиколена отъ веселитѣ си дѣца. Така приятниятъ и лесниятъ животъ ще бѣде естественниятъ животъ на селянинътъ. Но по злощастіе нищо не дава мисль на нашиятъ селянинъ за това щастіе; той занемарява възможното си добросъстояние, привѣтственността и силата на любовта. Дѣцата му треперятъ предъ него, жената му ся страхува отъ силнитѣ му рѣцѣ. Страшенъ врагъ а не покровителъ на тия толкова слаби сѣщества, той не познава другъ законъ освѣнъ силата.

Ако ни ся поискатъ доказательства, ний ще приведемъ цѣли провинции, отъ най-богатитѣ и до най-бѣднитѣ. Ще засвидѣтелствуваме като изброимъ именно тия мѣста: тамъ дѣто бѣлгарката е по-долна и отъ слугитѣ си, както и тамъ дѣто бѣлгарката слага на мѣжътъ си ястие безъ да дѣрзне да обѣдва или да вечеря съ него, тамъ дѣто женитѣ сѣ то-

варни животни, както и тамъ дѣто ся впрѣгатъ заедно съ волѣтъ; тамъ най-послѣ, дѣто мѣжтъ, жената и дѣцата отъ голѣмото си невѣжество и дивотия не намѣрватъ никаква разлика между животнитъ и себе си. Всѣждъ невѣжеството на жената е средство за зверството на мѣжтъ, и всѣждъ зверството на мѣжтъ е противникатъ и невежеството на жената. Не показвайте на нашитъ селяни по-добро състояние, защото ще го отхвърлятъ като нѣщо чуждо и неполезно; за да пожелаатъ добросъстоянието, требвало би да го разбератъ какво е нѣщо то; уви! много годни и векове сѣ заминали покрай тѣхнитъ хижи и не сѣ оставили други мисли освѣнъ всякога да работятъ и да бѣдѣтъ бѣдни.

Отъ какво ли не тегли бѣдната българка селянка? какви ли несносни приключения не дохождатъ до нейната глава? Дали мерзостни и безсрамни обезчестявания отъ развратници на нѣжната ѣ челядъ! дали неискazани мѣжки и тиранства отъ страна на добръ приети отъ нея гости! дали строги наказания и несправедливи мѣжрания отъ обичливийтъ и съпругъ! дали, най-послѣ, голѣми непризнателности и отъ сѣщитъ и мѣжки рожби които тя съ собственното си млѣко е кърмила и въ нѣжнитъ си обятия носила! Да, българската селянка много тегли; тя ся непочита както треба и отъ сѣщитъ си слуги, които тя, съ неуморимитъ си рѣцѣ, облаче, чисти на често и храни и които като че сѣ ся съгласили съ господарѣтъ си да ѣ правятъ всичко на пукъ. Неблагодарни хора! не видятъ че всичко това съ което ся хранятъ и съ което ся облачатъ минува презъ неуморимитъ нейни рѣцѣ! не видятъ че отъ жицата която тя преда зависи живота имъ!

Студени тѣрпки побиватъ човека като си научи само за всичко това, а не и да глѣда като ся върши или да бѣде единъ отъ извършителитъ; цѣли книги би написалъ човекъ ако да съднеше да оплаква съ перото си състоянието на нашата българка, на нашата селянка. Ахъ! съ кървъ а не съ мастило бихми написали настоящитъ си редовци...

Но да показваме лошотията безъ да искаме да намѣримъ нѣкой способъ за поправлението ѣ, значи да я умножаваме; напротивъ право е щомъ не ни ся аресва нѣщо да изсказваме и цѣръ за поправлението му.

Двѣ много сходни средства ся представляватъ за олу-

чение състоянието на бѣднитѣ жители на нашитѣ села. Първото е да ся основе едно начало отхранване, едно начално възпитание и образование, по-обемателно, по широко, особено за младитѣ дѣвойки, което да ги снабдява съ способност да поправятъ единъ день вътрешнитѣ работи на домътъ и да възпитаватъ сами дѣцата си. Основание въ едно село умственното прѣимущество на жените вързъ мѣжътъ, па било и за малко време, значи повърщане на женитѣ собственото имъ влияние, това влияние което обогатява бѣднитѣ домове и което образува народитѣ.

Всичкитѣ наши трудове бихъ били недостатъчни ако ся непотрудохми да основемъ, преѣды всичко и за предпочитане отъ всички, училища за младитѣ дѣвойки. Никога нашето възпитание не ще остави основни корени въ селата, ако то не доде у дѣцата чрѣзъ майкитѣ а у мѣжътъ чрѣзъ женитѣ. Майката е една морална мощъ, която оплодотворява мисльта, която пълни въ сѣщето време сърдцето съ любовъ а душата съ благочестие.

Отъ гореказанитѣ двѣ средства второто, което слѣдва първото, състои въ да повърнемъ на селянитѣ заниманията на полтъ имъ, и да ги введемъ въ естественнитѣ законъ. Това толкова сходно промѣнение, може би да кажѣтъ нѣкои си, е една пълна революция. Но не е така. Като започва работитѣ си, жената зачувва хубостъта си; съ зачувване хубостъта си, тя притежава могуществото си. Занимата съ сходни работи вкусатъ ѣ ся истъчява и обхожданията ѣ ставатъ понежни; тя търси чистота, тя разбира що е добросъстояние, и дохожда единъ день богато всичкитѣ ѣ мисли, всичкитѣ ѣ желанія докачатъ сърдцето на мѣжътъ ѣ. Нѣжността на жената е най-страшниятѣ неприятель на варварството на мѣжътъ.

Ще кажѣтъ може би че съ отдалечаванieto женитѣ отъ тежкитѣ обработвания на земята унищожавами земледѣлието. Не, ще отговоримъ ний, защото, далечъ отъ тамъ, ний мислимъ да го обогатимъ. Освѣнъ това, домашнитѣ занимания не сѣ нето по-малко нето по-полезни отъ полскитѣ; ако трѣбватъ крепки рѣцѣ за да подигатъ ралото и мотиката, трѣбватъ тоже и по-деликати за да събиратъ жтвата и другитѣ плодове, за да ся грижатъ за злощастнитѣ, за да доятъ прѣ-

сното мѣко, за да предатъ вълната и ленътъ, и да държатъ всждъ редътъ и чистотата. Земята не става плодородна освѣнъ чрезъ торътъ, домътъ не благоденствува освѣнъ чрѣзъ мѣдростъта. Освенъ това, тамъ дѣто жената ся занимава съ работитѣ на мѣжътъ, работитѣ на жената остаятъ несвършени, сиречь въ домътъ отива всичко напроотивъ, слугитѣ сж безъ предводителъ мѣжътъ безъ утѣшение и съвѣтъ, а дѣцата съвсѣмъ забравени.

Нека да ся спремеъ тука, а това нека послужи ако не за друго то поне за призовка на нашитѣ по-вещи въ тоя предитѣ хора за да поразмислятъ и за тоя новъ въпросъ.

А. П. Шоповъ.

СКАСКА,

Списана и сказана отъ Стефана И. Попцовъ,
въ Свищовъ, 11 Августъ, 1874.

Почитаемо Събрание!

Сѣки отъ насъ знае че минѣлата недѣля управлението на читалищнитѣ работи са възложи на ново настоятелство. За да изпълни това ново настоятелство длѣжноститѣ, които му са налагатъ, главното условие е да има повече членове. Сѣки отъ насъ трѣба да е убѣденъ че съ двадесетъ членове, които са подписахъ на онѣзъ недѣлешното събрание, новото настоятелство не може да работи, и нашето читалище ще е по' заспало отъ колкото не е било до сега толкози заспало. И тогазъ да не намѣрвами грѣшка на настоятелството, което, както казахми, са вижда въ невозможность да работи, да изпълня поне до нейдѣ наложенитѣ нему длѣжности, За това, Господа, сми са събрали днесъ да изложимъ най главното условие, чрѣзъ което ще може новото настоятелство да работи. И това условие, като знаемъ че е да са добаватъ повече срѣдства, умолявате са, който не е записанъ членъ на читалището, да благоволи да ся запише.

Ний виждами отистина че врѣмената сж оскѣдни и че

твърдѣ малкото печалби не допускататъ да са простирали, нѣ това не трѣба да ни обезсърдча; ний можемъ да си скратимъ разноснитѣ, да направимъ икономия отъ друга страна и да не пропусками отъ да изпълняваме тѣзи за насъ свята длъжностъ. Врѣмената, ако сж оскѣдни, не сж оскѣдни само за насъ. Ако тѣзъ година татѣсъ нѣма изобилие, то не е само до насъ, то е и до другитѣ народи, съ които живѣемъ заедно. Врѣмената сж оскѣдни и за Ерменцитѣ, н. пр. и за Гърцитѣ, и ний видимъ че тѣзи народи не са обезсърдчатъ, не охлаждаватъ къмъ подобни работи, нѣ съ присърдце глѣдатъ да привесѣтъ лептата си за своитѣ народни нужди. И азъ могъ да кажъ че не сж оскѣднитѣ врѣмена, не сж безплоднитѣ години причина на нашето хладнокръвие, на нашето дърпание, тѣй да кажемъ отъ да помогнемъ за обществениитѣ си нужди; били сж по благополучни, по изобилни врѣмена и години, и ние сми си били въ това отношение почти таквизъ, каквито сми си и сега. Нѣ не е работа сега да разгледваме какви сми били въ всяко отношение, нека за напрѣдъ глѣдаме какви трѣба да бждемъ, нека земемъ за това примѣръ отъ единъ нашъ съседенъ народъ, отъ Гърцитѣ. Мнозина отъ присѣтствуиѣщитѣ трѣба да сж прочели за Гърцкия Епирски Силогосъ, дѣлата на когото сж изложени въ осмия брой на *Читалище* отъ тѣзи година. Въ една година отъ съставянието си, този силогосъ е направилъ таквизи работи, които ний въ разстояние на нѣколко години, съ сичкитѣ си читалища по България, могъ да кажъ че не сми направили. Между другитѣ имъ работи, тамъ виждами че тѣ на свое иждивение сж отворили многочислени училища мъжки и женски, съ подпомаганията си поддържѣтъ въ по добъръ рѣдъ отворенитѣ вече, добавятъ нужнитѣ за наука на толкози не състоятелни дѣца. И това правятъ не само за своитѣ си, нѣ и за нашитѣ, които съ врѣме искатъ да претопѣтъ въ тѣхната народностъ! нѣ за да извърши сичкитѣ тѣзи работи, съ какви сръдства не располага това дружество?! Ний виждами тамъ че въ разстоянието на една година то е достигнѣло да брой до 1000 рѣдовни членове, съ помощъ много по голѣма отъ помощта, що даватъ членовѣтъ на нашето читалище. Ами колко пакъ други членове, които сж подарили отъ 10 до 750 лири всякой?! А пакъ нашето чи-

талище, което е достигало да има до 100 или 120 члена и то съ незначителна помощ, нѣкой пѣтъ тѣзи членове на мѣсто да са умножаватъ, на противъ тѣ са умаляватъ.

Ставало е дума даже и въ общи събрания, щото подписанитѣ членове да са считатъ вече за всяка година рѣдовни членове на читалището, и въ края на читалищната година на мѣсто да са канятъ изново да са подписватъ тѣ, да са канятъ други, които не сѣ подписани. Този планъ не може да са положи въ дѣйствиe, като са вижда че не само не подновенитѣ членове, нѣ, за жалость! нѣкои и отъ подновенитѣ не си внасятъ помощта. Умножаванието на членоветѣ читалищни може да стане само тогазъ, когато ний сме разположени да подпомагаме за общественитѣ си нужди. Не може да са принуди на сила онзи, който не е разположенъ и не иска да подпомага чрѣзъ записване себе си членъ или чрѣзъ другий начинъ. За това че е тѣй имаме примѣри не само отъ този видъ членове, нѣ, за жалость и отъ повечето основни членове, които съ подписитѣ си сѣ общали на читалището за всякога по едно количество, на което да плащатъ такожде за всякога лихвата; нѣ тѣ нито лихвата си внасятъ, нито пакъ общаното си количество.

Нека прочее за напрѣдъ да не правимъ тѣй; нека не бждемъ тѣй студени къмъ таквизъ богоугодни общественни прѣдприятия; нека и ний по примѣра на другитѣ патриоти пристигвами до колкото е възможно съ помощта си за подобни святи прѣдприятия, а не съ отказванието, студенината си и дърпанието да давами още съблазнение, лошевѣ примѣръ на онези, надъ които са считаме по прѣдни въ нѣкои отношения, и които сѣ расположени, ако не за друго, поне за това да ни подражаватъ! Казахъ по горѣ до колкото е възможно да притичвами съ помощта си, защото въ каквото положение и да сме, при каквито обстоятелства и да сме, сѣ е възможно, ако искаме, да направимъ поне туй, което са иска отъ насъ.

Не сме, освѣнъ това, ний, които ви подканяме на това благодарение; въ лицето на насъ, бѣдни дѣца, на които родителитѣ не сѣ въ състояние да имъ купиѣтъ потребнитѣ книжки и пера; бѣдни дѣца, които нѣмѣтъ на краката си поне по едни обуща за да са заварѣдватъ отъ студъ и мразъ;

вдовишки дѣца, на които злочеститѣ бѣдни майки тичатъ на самъ на татакъ и глѣдатъ да имъ доставятъ поне хлѣбецъ за прѣзъ дѣня, а колко повече да имъ доставятъ по-трѣбнитѣ за наука; тѣ сж, които чрѣзъ насъ простиратъ слабиятъ си гласъ и ви подканятъ на това благодарение. И ако ний не притечемъ на помощъ на тия дѣца поне за тия имъ нужди, тѣхнитѣ не състоятелни, а може би и не съзнателни родитѣли; тѣхнитѣ майки нѣмощни вдовици са виждатъ принудени да ги откъсватъ съвсѣмъ безъ врѣме отъ науката, която въ тѣзи врѣмена, и най много въ врѣмената, които ще настанѣтъ на тѣхното врѣме, е толкози нужна, колкото е нужна и храната за тѣлото. Не сми ний, казвамъ азъ още веднѣжъ, които просимъ, тѣй да кажѣ милость отъ васъ, нѣ сж онези бѣдни селени, които лишени отъ тѣзи животворна храна, науката, не познаватъ никакъ челошкитѣ си и християнски длѣжности. На тѣзи селени, които лишени поне отъ първоначалнитѣ зари на науката, са намѣрватъ въ таквъзъ плачевно състояние, длѣжни сми и ний и свята длѣжностъ имаме поне за първи пѣтъ да притечемъ съ помощта си. Съ тѣзи наша малка помощъ като ги свѣстимъ ний, като ги приучимъ до нейдѣ къмъ тѣзи имъ длѣжности, тѣ по-слѣ ще отговарятъ на тѣзи си нужди, като не са оставами и ний съврѣменно да ги подпомагами морално, за което морално подпомагане са изискватъ пакъ отъ насъ нѣкои малки пожертвования. За това че е тѣй, имаме вече очевидни при-мѣри за нѣколко села изъ казата.

Най сѣтнѣ не трѣбали и ний като сми въ сношение съ цариградскитѣ български дружества, да внасями прѣзъ тѣзи дружества всяка година по една помощъ за училищата по-згълхнитѣ мѣста изъ Македония, дѣто върлитѣ неприятели на нашата народностъ сж са задрѣтнали съ сичкитѣ си сили да не оставятъ да са събуди въ тия злочести наши едино-родци спасителното народно съзнание, като полагатъ всевъз-можни усилия да ги преобърнатъ на Гърци. И колко още други длѣжности има да изпълня читалището, за които длѣж-ности са изискватъ сѣ срѣдства! при толкозито необходими нужди и длѣжности на читалището, ний стоимъ не само хлад-нокрѣвни зрители, нѣ още чрѣзъ несъгласието си ставами причина да са лиши то и отъ най малкитѣ срѣдства, които

при сичкото наше хладнокрѣвие бихми му доставили. При всяко едно прѣдприятие хората по свѣта глѣдатъ да са съединятъ, тъй щото чрѣзъ тѣзи съединени сили да сполучатъ по добръ въ прѣдприятието си. За потвърждение на това нека земемъ за примѣръ пакъ Гърцкия силлогосъ и да прочетемъ онова за неговитѣ сношения съ другитѣ силлогоси: « Епирскиятъ силлогосъ, казва тамъ, има 37 подобни на- « стоятелства само въ Цариградъ за да записватъ членове « и да събиратъ спомоществования които доставятъ на глав- « ното настоятелство. Таквизи пакъ нѣколко настоятелства « има въ по главнитѣ мѣста на нѣколко епархии, още и чи- « талища, присѣдинени на силлогосътъ. Освѣнъ това Епир- « скиятъ силлогосъ извѣстява че е въ сношение съ други « подобни тѣла въ държавата и вънъ отъ държавата, каквото « е Атинскиятъ силлогосъ за распространение на гърцкото « учение, и съ другиятъ тамкашенъ силлогосъ *Парнасъ* на- « ричанъ, съ тукашниятъ гърцки филологически силлогосъ, « съ Македонското Гърцко Дружество, съ силлогосътъ Мала « Азия и съ ученолюбивитѣ гърцки силлогоси въ Смирна, въ « Варна, въ Родосто (Текирдаа), въ Солунъ и въ Съръ. »

Ето какво правятъ образованитѣ хора и истинскитѣ патриоти. Тъ като знаиятъ че работятъ за една и сѣща цѣль, зато глѣдатъ чрѣзъ съединението и чрѣзъ сношенията си да дадѣтъ още по голѣмъ, размѣръ на цѣльта си. А ний тука какво правимъ? не само неглѣдами да са съединимъ нѣколко градища и да имамъ сношение въ подобни работи, нъ въ единъ и този градъ глѣдами да са раздѣлями спорѣдъ както сѣ раздѣлени махлитѣ и да странимъ едни отъ други въ подобни работи. Родолюбие ли е туй? Ако истински цѣнимъ народнитѣ си интереси, ако отъ истинѣ са сдружавамы, въодушевени отъ еднаква цѣль, ний не ще правимъ тъй; защото съ този начинъ, съ туй си осѣдително певедение на мѣсто да принесемъ нѣкаква полза, ний ще принесемъ на-противъ вреда, не само на съврѣменитѣ наши съграждани и единородци въобще, нъ и на тѣхнитѣ и наши потомци.

Идеитъ за раздѣла въ подобни случаи отъ много врѣме сѣ отхвърлени и прѣзрѣни отъ образованнитѣ хора. Този начинъ не ни прѣпорѣчва за хора отъ сегашниятъ вѣкъ, за хора, които искатъ да напрѣдватъ, за хора истински обра-

зовани. И нека знаемъ добръ че подобни работи сѣ, които ни прѣпорѣчатъ прѣдъ страннитѣ и прѣдъ образованитѣ хора въобще; каквито сѣ работитѣ ни, таквизи трѣба да сии и ний, злитѣ ни работи за зли ще ни прѣпорѣчатъ, добритѣ ни работи за добри ще ни прѣпорѣчатъ.

Като хоратувамъ тѣй върху съгласието и съединението въ този случай, да не помисли нѣкой че азъ неодобрявамъ да имамъ на двѣ мѣста Читалищни домове, дѣто да са събирани. Не, нека имамъ и на двѣ мѣста че ако можемъ и ако непрѣменно трѣба и на три, и на четри, стига тѣзи читалища да работятъ за една и сѣща цѣль, да имѣтъ изискванитѣ сношения и съгласие, да опрѣдѣлятъ начина на сѣществуванieto си и на дѣлата си и точно да изпълняватъ този начинъ, а не по начинътъ спорѣдъ когото постѣпваме сега, начинъ за когото хоратувахъ въ тѣзи си скаска.

Желателно е щото сички като познаваме цѣльта на предпріятіето си, да си нарѣдимъ Читалището по начинъ, удовлетворителенъ за цѣльта, която гонимъ чрѣзъ това си прѣдприятие. А за постигание на тѣзи цѣль най главното като е още и умножаваніе срѣдствата на Читалището, нека чрѣзъ подписване себе си членове умножимъ срѣдствата на това наше Читалище.

СТИХОТВОРЕНИЯ.

ЯНА 'ДОВИЦА И ТРЕТЬО ЯНИЧАРСТВО,

Записалъ Дим. Я. Бисеровъ.

Ой хубава, бре Яно 'довице!
Зарачалъ ie паша Яничаринъ,
Да му идатъ солунскы кметове,
Да ги праща паша яничаринъ
Да-ли можатъ яничаріе да са,

Да гы пише паша яничеринъ,
Да гы пише сосъ него да идать,
Да гы води на царева войска. —
Отпрати си два бръза улака:
Два улака, два вредна юнака;
Докараха солунскы кметове;
Надойдоха солунскы кметове,
Па на паша по тыхо говорать:
«Богъ помага, паша яничаринъ!» —
— «Далъ Богъ добро, солунскы кметове!
«Да вы праща паша яничеринъ:
«Можете ли яничаріе да сте,
«Да вы водимъ съ мене да идете,
«Да вы водимъ у царева войска.»
Кметове му по тыхо говорать:
«Такомъ Бога, паша яничаринъ,
«Неможеме яничаріе да сме,
«Да ны пишешъ съ тебе да идеме,
«Да ны водишь у царева войска;
«Тука има у Солуна града:
«Тамо има бре Яна довица;
«Она има до две мажкы деца;
«Оны можать яничаріе да са,
«Да гы пишешъ сосъ тебе да идать,
«Да гы водишь у царева войска.»
Ойдоха си солунскы кметове,
А онъ прати два бръзы улака,
Два улака, два вредна юнака,
Скору, бръже у Солуна града.
Отидоха у Солуна града;
Докараха бре Яна довица,
Па му Яна по тыхо говори:
«Богъ помага, паша яничаринъ!» —
«Далъ Богъ добро, бре Яно довицо!
«Добре дошла на пашины двory
«Да те праща паша яничеринъ:
«Ты-зе имашъ до две мажкы деца,
«Та можать ли яничаріе да са,
«Да гы пише паша яничаринъ,
«Да гы водимъ сасъ мене да идать

« Да ты водимъ у царева войска. » —
Като рече, папа яничаринъ,
Като рече, още не изрече,
Тогай викна бре Яна довица,
— Кога викна до Бога се чуе: —
« Леле, Боже, леле, мылы Боже!
« Се до мене яничерство дошло! —
« Кога бѣше прѣвно яничерство,
« Откараха да мойго девера,
« Откараха та веч' и не дойде.
« Кога беше друго яничерство,
« Откараха мойго стопанина,
« Откараха та веч' и не дойде.
« Па сега ie трекъ яничерство (дошло),
« Да караятъ до две мажкы деца! » —
Проговори папа яничаринъ:
« Таком' Бога, бре, Яно довице,
« Ка' откараха твойго стопанина,
« Да го видишь можешъ ли го позна? »
А Яна му тыхо отговаря:
« Таком' Бога, папа яничаринъ,
« Да го видимъ че да го познаемъ;
« Се прилича на твоѣ-то лице! » —
А онъ тогай бръвна въ свилны джепы
Та извади тоя сытенъ бисеръ
Та го даде, бре, Яни довици;
Даде ѝ го у свилены скуты: —
« Земи, Яно, тоя сытенъ бисеръ,
« Та го носи дома на дворове,
« Да ми чувашъ до две мажкы деца! »

МОЛИТВА.

О, чуй ма, Боже, Тебѣ са молижъ
С' искренни думи ази говорѣжъ;
Тебѣ изказвамъ мои-тѣ жалби
Ти виждашь сички хорски неправди.

Тебѣ са молиж ази смиренно
Сутрина рано и 'сѣкидневно:
Милостивѣ други не са намира,
Мои-тѣ жалби той да разбира.

О, дай ни Боже таквази сила
Въвъ свѣта дѣто не са намира —
Българи сички в' едно да свърже —
Послушай, Боже, послушай бърже!

Съгласно сички напръдѣ да тръгнѣтъ,
Отъ сънѣ дълбоки тѣ да са мръднѣтъ;
Много сж, Боже, о много спали
И доста назадѣ бедни остали!..

О, грѣмни Боже Ти грѣмогласно
Гласѣтъ Ти да са прочуе ясно,
Вѣтрове силни да го развѣѣтъ
Българи братя дѣто живѣѣтъ.

Да са обикнѣтъ братски, любезно
Да са пригърнѣтъ български нежно —
Доста е било распри, раздори:
Вражда-та сѣкой горко да гони!

Прости ни, Боже, грѣхове тѣшки,
Ти виждашъ наш'-тѣ сълзи горещи,
О, дай ни твой-та божія сила
Любовь-та въвъ насъ да владѣй мила.

Това са, святій, смиренно молиж
С' искренни думи ази говорѣж,
Милостивѣ други не са намира
Мои-тѣ жалби той да разбира...

П. Ивановъ.

СКЖПЕРНИКЪ.

Прѣзрѣно гледа единъ скжперникъ,
Богатъ е много, но лицемѣрникъ.
С' коварства подли богатство грабилъ,
Бедни и слаби немилно палилъ...

Забравилъ Бога, забравилъ вѣра;
Сиромахъ види — отъ него бѣга.
Почтенъе в' него не сжществува.
Неправди разни всегда балнува.

« Не щж да знайж други-тѣ хора,
« Не щж да знайж всесилна Бога:
« Пари ми дайте — тѣхъ азъ обичамъ,
« Смирено, кротко, тѣхъ ще почитамъ;
« На свѣта тѣ сж Господъ и правда, —
« Сиромахъ доло нека да пада!
« Наука, школо не щж да знайж:
« Безъ школо мож сичко да правйж. »

Тѣй горделиво прѣзрѣно казвалъ,
Богаташъ този много са радвалъ.
Житници ималъ голѣми, разни,
Приходи силни, ястия мазни.

В'меки постелки легналъ да спава,
Но стресналъ страшно бързишкомъ става,
Но още чува гласътъ ужасни
И чудни думи Божии страшни:

« Та що забрави, о, блудни сине!
« Себе си още моето име?
« Пръстъ ти на ли си, човѣче земни,
« Що тѣпка твойтѣ братя любезни? »

Богаташъ мирно пакъ си заспива,
Душа му горѣ в'небе отива —
Злитъ духове, демони страшни
В'пакълъ го теглѣтъ тамо ужасни

Иманъе силно останж тленно,
Както е сичко суетно земно.
Клѣтви умразни отъ земя има
Този скжперникъ още да зима. . . .

П. Ивановъ.

